

До 155 – річчя М. Грінченко

Кожен з нас знає, хто такий Борис Грінченко. Можна багато захоплюватися ним як талановитим генієм, але досить повести мову про його дружину Марію Миколаївну Грінченко, як багато хто починає стискати плечима. А тому на честь її 155 річного ювілею хотілося б пролити світло на її життєвий і творчий шлях.

Марія Миколаївна Грінченко більше відома в літературі під псевдонімом Марія Загірня (1863 – 1928), – народилася 13 червня 1863 р. в російській родині Гладиліних у місті Богодухові на Харківщині. Після закінчення Богодухівської прогімназії в 1882 р. вона була удостоєна звання приватної початкової вчительки. У тому ж році стала земською вчителькою в Богодухівському повіті. Улітку 1883 р. на вчительських курсах у місті Змієві Марія Миколаївна познайомилася з Б. Грінченком. Зустріч стала доленосною

для їх обох. Б. Грінченко справив на молоду дівчину таке враження, що вона, за словами сучасника С. Єфремова до того чужа Україні своїм походженням та родинними зв'язками, почула свою повинність перед краєм і народом, серед якого жила, зараз же почала вчитись української мови і стала на український ґрунт.

Після одруження з Б. Грінченком на початку 1884 р. Марія Миколаївна переїхала в с. Олексіївку Харківської губернії, де учителював Б. Грінченко. Тут почався якісно новий період її просвітницько-педагогічної діяльності. М. Грінченко починає формуватися як просвітник, письменниця та перекладач. У цей час вийшов її переклад оповідання Л. Толстого „Чим люди живі”. З 1887 р. подружжя працювало в школі с. Олексіївки Катеринославської губернії за запрошенням попечительки школи, відомої просвітниці Х. Алчевської.

У 1894 р. подружжя Грінченків переїхало до Чернігова. Тут Марія Миколаївна остаточно формується як просвітник та автор науково-популярної літератури. Із самого початку перебування в Чернігові М. та Б. Грінченків було обрано до «Чернігівської громади». Тут вони розгорнули широку просвітницько-видавничу діяльність. В тому ж році Б. Грінченко організував видавництво науково-популярних книжок, де з перших днів працювала Марія Миколаївна. Вона написала, переклала і зредагувала більшість із них, стала творцем науково-популярної книжки, тобто тієї книжки, яка була потрібна народові. Крім цього, М. Грінченко допомагала підготовці збірок творів, альманахів, біографій українських письменників, трьох томів, зібраних у Чернігівській та сусідніх губерніях етнографічних матеріалів (1895 - 99), збірки українських оповідань і байок "Из уст народа" (1900) та першого бібліографічного покажчика "Література украинского фолкльора" (1901), написала біографію Панаса Мирного та співпрацювала з чоловіком при укладанні каталога Музею української старовини В. Тарновського.

З 1902 р. родина Грінченків жила в Києві. Тут перед подружжям постало нелегке завдання упорядкувати словник української мови. Працьовитість і сумлінність подружжя дала згодом капітальну працю „Словарь української мови” (Київ, 1907-1909), де Марії Миколаївні належала не тільки вся технічна робота (переписування, коректування), але й багато власного матеріалу. Чернетки словника і переписаний її рукою примірник свідчать про те, що й у цій справі вона була надійною соратницею і помічницею свого чоловіка, додаючи сили непомітною, але дуже потрібною працею, адже писаних сторінок у словнику налічується понад 20 тис.

З 1906 р. Марія Миколаївна активно співпрацювала з першою щоденною українською газетою “Громадська думка”, була членом "Просвіти", завжди брала участь у її культурних заходах, допомагала організувати на передмістях Києва читальні для дітей робітників. В 1908 р. родину Грінченків спіткало нещастя — померла дочка Настя та її маленький син, а 6 травня 1910 р, помер від туберкульозу в італійському місті Оспедалетті Б. Грінченко.

Після смерті Б.Грінченка Марія Миколаївна багато робила для популяризації творів чоловіка і доньки. У 1911 р. вона почала видавати бібліотечну серію «Книжки пам'яті Бориса та Насті Грінченко». У цій серії побачили світ науково-популярні брошури самої М.Грінченко під псевдонімом М. Загірня перевидані книжки Б.Грінченка. Навіть на одинці М. Грінченко не складала рук, продовжувала видавничу справу, добивалася розповсюдження книжок рідною мовою, виступала разом з іншими представниками української інтелігенції проти утисків української мови. У 1912 р. М. Грінченко видала підручник Б. Грінченка „Рідне слово”. В 1911 р. разом з Миколою Антоновичем Плевако видає першу біографію Б.Грінченка.

Крім того в період післяреволюційної реакції 1910-1917 рр. М. Грінченко доводиться відстоювати чесне ім'я та твори покійного чоловіка від знищення з боку російських шовіністів та чорносотенців, які проголосили його ледве не основоположником українського сепаратизму. Чимало сил

доклала діячка і до збереження родинної книгозбірні, яку згодом було передано до Всенародної бібліотеки ВУАН.

Після проголошення УНР М. Грінченко проявляє себе як автор підручників для школи, створює у двох частинах читанку „Наша рідна мова” (Перша читанка і Друга читанка) В цей же період бере участь у роботі Всеукраїнського національного конгресу, одного з законодавчих органів УНР.

В цей період скориставшись ситуацією і прагнучи якнайбільшої популяризації творів Б. Грінченка вона здійснює багатотисячні видання його творів, а тираж деяких доходив до рекордних ста тисяч примірників, що й у наш час немало.

В 1919 р. Марію Миколаївну зараховують до складу Комісії для складання Словника живої української мови. Останні роки життя та діяльності М. Грінченко були майже повністю пов’язані з роботою в комісії. В цей же час вона писала спогади про Б. та Н. Грінченків, І. Нечуя-Левицького, М. Ковалевського В. Самійленка, І. Франка, Чернігівську Українську громаду.

У процесі підготовки словника Марія Миколаївна взяла найактивнішу участь. Про роль діячки в роботі комісії над Словником живої української мови свідчить і некролог, уміщений на перших сторінках другого тому Російсько-українського словника.

Життя М. Грінченко обірвалося раптово 15 липня 1928 р. В неділю о 12 годині дня вона вийшла в садок відпочити, але раптом їй принесли неприємного листа. Марія Миколаївна пішла до себе, щоб прочитати й дати відповідь. Увечері, коли до неї постукали, ніхто не відповів. Увійшовши в кімнату, її побачили мертвою біля ліжка. У посмертній згадці, надрукованій у другому томі словника читаємо: «Змучене хворе серце не витримало грубого дотику життя». Смерть порятувала її від подальших переслідувань і репресій, яким піддалися її соратники в ході сфабрикованого процесу СБУ в 1929 р.

Марія Грінченко — одна із видатних постатей на просвітньому полі України кінця XIX - початку XX ст. Завдяки їй зусиллям для прийдешніх поколінь збережено творчу спадщину та ім'я Б. Грінченка.

*М. В. Лашко,
кандидат педагогічних наук,
молодший науковий співробітник
Київського університету ім. Б. Грінченка*